

MIGUEL DE UNAMUNO

Satranç Ustası Don Sandalio'nun Romanı*

Türkçesi İsmail Yergüz
Romanı

Miguel de Unamuno

Satranç Ustası

Don Sandalio'nun Romanı

Roman

© * SEL YAYINCILIK 2007
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel.: (212) 516 96 85 Faks: (212) 516 97 26
<http://www.selyayincilik.com>
E-mail: posta@selyayincilik.com

SATRANÇ USTASI DON SANDALİO’NUN ROMANI*

Miguel de Unamuno (1864-1936), denemeleriyle 20. yüzyıl başında İspanya’da çok etkili olan eğitimci, yazar ve düşünür.

Madrid Üniversitesi’nden sonra Salamanca Üniversitesi’nde ders vermeye başladı. 1901’de üniversitenin rektörü oldu. 1914’te I. Dünya Savaşı’nda İtilaf Devletleri’ni desteklediğini açıklayınca görevden uzaklaştırıldı. 1924’de İspanya’daki askeri yönetime karşı çıkınca Kanarya Adaları’nda sürgüne gönderildiyse de Fransa’ya kaçmayı başardı. Askeri diktatörlük devrilince Salamanca Üniversitesi’ndeki görevine döndü ve 1931’de yeniden rektör seçildi. Ekim 1936’da Franco’ya bağlı Falanjistleri suçlayınca bir kez daha görevinden uzaklaştırılarak evinde gözetim altına alındı. İki ay sonra bir kalp krizi geçirerek öldü.

Unamuno akıl ile duygu, inanç ile mantık arasındaki gerilimi işleyen yapıtlarıyla varoluşçuluğun ilk temsilcilerinden biri sayılır. Başarılı bir şair ve oyun yazarı da olmasına karşın, daha çok roman ve denemeleriyle etkili olmuştur.

Unamuno’nun Günlükler’i de yayıma hazırlanmaktadır.

ÖNDEYİŞ

Kısa süre önce tanımadığım bir okuyucudan bir mektup aldım, sonra da bir dostundan aldığı mektuplardan birinin bir bölümünü göndermiş bu okuyucu; dostu ona Don Sandalio adlı bir satranç ustasıyla tanışmasını anlatıyor ve kendisinin özelliklerinden söz ediyordu.

“Biliyorum -diyordu bana okuyucum- siz romanlarınız ya rumanlarınız için her zaman argümanlar ya da konular ararsınız... işte size gönderdiğim mektup parçalarından çıkarabileceğiniz bir konu. Göreceğiniz gibi anlatılan olayların geçtiği yerin adını vermedim, döneme gelince, 1910 yılı sonbahar ve kışı olduğunu bilmeniz yeterli. Biliyorum ki sizin olayları belli bir yere ve zamana yerleştirmek gibi bir kaygınız yok ve hiç kuşkusuz sebepsiz değil bu tavrınız.”

Biraz bir şeyler daha anlatıyordu ama öndeyiş ya da tadımlık olarak daha fazlasını söylemiyorum.

*O zaman acınası bir yetenek gelişti zihinlerinde,
aptallığı görmek ve artık tahammül edememek ona*

Gustave Flaubert, Bouvard et Pécuche

31 Ağustos 1910

Sevgili Felipe sahilde sakın bir köşedeyim, denize bakan dağların eteğinde; hiç kimse tanımıyor beni burada ve Allaha şükür ki ben de kimseyi tanımıyorum. Bildiğin gibi ben buraya yakınlarımdan ve başka insanlardan kaçmak için geldim, denizin dalgaları ve bir süre sonra bu dalgalar gibi yuvarlanacak olan ağaçların yapraklarıyla arkadaşlık etmek için geldim.

Yeni bir insanlardan kaçma hastalığı nöbeti ya da daha doğrusu antropofobi beni attı buralara bildiğin gibi çünkü ben insanlardan nefret etmekten ziyade korkuyorum. Bende acınası bir yetenek geliştirdi... Gustave Flaubert'e göre Bouvard ve Pécuchet'sinin zihinlerinde gelişen yetenektir bu: aptallığı görmek ve artık tahammül edememek ona. Benim için onu görmek ve işitmek söz konusu olmasa da durum bu; aptallığı görmek de her gün, durmaksızın gençlerin ve yaşlıların, koca aptalların ve kötülerin aptallıklarını işitmek de değil mesele benim için. En kötü ve zararlı diye tanınanlar en büyük aptallıkları yapıyorlar. Ayrıca çok iyi bildiğim gibi sen bana kendi sözlerimle karşı çıkacaksın ve benim sık sık söylediğim lafı yineleyeceksin: dünyanın en aptal adamı hiç aptalca bir laf etmeden ve hiçbir aptallık yapmadan ölen adamdır.

Kimi zaman karşıma çıkan insan gölgeleri arasında yalnız Robinson Crusoe'yu oynamam bir şeyi değiştirmiyor.

Hatırlar mısın birlikte okuduğumuz Robinson'un o müthiş bölümünü: kayığına giderken kumsalda bir çıplak ayak izi görüp şaşırmasını. Dona kalmış, yıldırım çarpmıştır adeta, bir hayalet görmüş gibi olur. Çevresine bakar, kulak kabartır, bir şey görmez, bir şey duymaz. Kumsalda dolaşır, gene bir şey duymaz, görmez! Sadece bir ayak izi, parmaklar, topuk... ayağın parçalarından izler vardır... Ve Robinson çok şaşkın ve sıkıntılı bir halde barınağına, tahkimli bölgesine dönerken iki üç adımda bir arkasına bakar, ağaçları ve bitkileri birbirine karıştırır, uzaktan her ağaç gövdesinin birtakım belirsizlikler ve işaretler barındıran bir insan olduğunu sanır.

Ne kadar da Robinson'a benzetiyorum kendimi! Çıplak insan ayağı izleri görmekten değil çılgın ruhlarının sözlerini duymaktan kaçıyorum ve aptallıklarının bulaşmasından korunmak için yalnız olmak istiyorum. Ve kırılan dalgaların sesini ya da dağdaki ağaçların yaprakları arasındaki rüzgârın uğultusunu duymak için sahile kaçıyorum. Bir erkeklik sorunu değil! Kadınlık da değil tabii ki! Olsa olsa henüz konuşmayı bilmeyen, evde ana-babasının kendisine bir papağana öğretir gibi öğrettikleri teşekkürleri tekrarlayamayan bir çocuktur söz konusu olan.

5 Eylül

Dün dağda yürüyüşe çıkmıştım ve bir yandan da ağaçlarla sessizce konuşuyordum. Ama insanlardan kaçmak mümkün değil: her yerde rastlıyorum onlara; ağaçlarım insansı ağaçlar. Ve bunun nedeni bunların insanlar tarafından ekilmiş ve yetiştirilmiş olmaları değil, başka bir neden söz konusu. Bu ağaçların hepsi evcilleştirilmiş ve evcil.

Yaşlı bir meşeyle dost oldum. Bir görseydin bu ağacı Felipe, bir görseydin! Ne kahraman! Çok yaşlı bir ağaç muhtemelen! Kısmen ölmüş diyebiliriz. Düşünebiliyor musun: kısmen ölmüş, tamamı ölmemiş! İçindeki damarları gösteren derin bir yarası var. Ve bu damarlar boş. Yüreğini gösteriyor bu ağaç. Ama biliyoruz ki botanik nosyonlarımız ne kadar eksik, yüzeysel olursa olsun onun gerçek yüreği bu değildir; biliyoruz ki ağacın altındaki katmanla kabuk arasında özsu akıyor. Ama kenarları yuvarlaklaşmış bu yara ne kadar etkiliyor beni! Meşe ağacının içine hava giriyor ve havalandırıyor orayı; fırtına çıktığında birisi sığınabilir bu meşeye, oralarda dolaşan birisi, bir münzevi ya da bir orman Diyojen'i sığınabilir buraya. Ama özsu ağacın kabuğu ve gövdesi arasında akıyor ve güneşte yeşillenen yapraklara hayat veriyor. Ve ölü de olsa meşe güneşte yeşillenecek ve belki de kovandaki arılar onun o kocaman yarasının içinde bir kovan kuracaklar.

Nedenini bilemiyorum sevgili Felipe ama şunu söyleyebilirim ki bu ihtiyar meşe beni insanlıkla barıştırıyor. Hem sonra niçin söylemeyeyim sana? Uzun zamandır aptalca tek bir laf duymadım! Gene de uzun süre böyle yaşanmaz. Teslim olacağım, korkum bu.

10 Eylül

Sana söylememiş miydim Felipe? Teslim oldum. Dernek üyesi oldum, dinlemekten çok görmek için de olsa durum bu. Bu arada ilk yağmurlar da başladı. Kötü havalarda ne deniz kıyısı ne de dağ imdada yetişiyor ve otelde kalınca ne yapabilirsiniz? Bütün gün okumak ya da daha doğrusu tekrar okumak? Mümkün değil. Sonunda derneğe üye olmaktan başka çarem kalmadı.

Bir süre okuma salonunda oturuyorum ve orada gazete okumaktan çok gazete okuyanları seyrediyorum. Çünkü gazeteleri bir an önce elimden atmam gerekiyor. İçindeki yazıları yazanlardan daha aptal bunlar. Aptalca şeyler söylemek için belli bir yeteneğe sahip olanlar var ama bunları yazmak için? Yazmak için... bir tane bile yok! Okuyuculara gelince, karikatürlere kendi kafaları karikatürlere benziyor bunların.

Daha sonra herkesin toplandığı salona geçiyorum; ama öğle sonrası toplantılardan ya da oluşturdukları gruplardan kaçıyorum. Kulağıma kadar ulaşan konuşma kırıntıları çok fazla yaralıyor beni; bu yarayı bir kaplıcaya kapanır gibi çekildiğim bu sahil ve dağ köşesine kadar taşıdım. Hayır insanın aptallığına tahammül edemiyorum. Ve olabildiğince ağırbaşlı ve sessiz bir tavır içinde meraklı biri gibi davranmaya çalışıyorum ve insandan evliliğe ya da ne bileyim ben sineğe geçiyorum. Sonuç olarak bu insanlar hemen hemen hiç konuşmanın olmadığı bir dernek keşfettiler. Ve yalancı kötümser Schopenhauer'ın o müthiş budalalığını hatırlıyorum; ona göre koca aptallar, birbirlerine söyleyebilecekleri fikirleri olmadığından küçük, boyalı kartonları icat ettiler ve bunlar oyun kâğıtlarıdır. Ama bu koca aptallar oyun kâğıtlarını icat etmiş olsalar da o kadar aptal değildirler çünkü Schopenhauer'ın kendisi, kötümserlik denen, sanki kâğıt oynayanları öldüren sıkıntı, kaygı yokmuş gibi, acıdan daha kötü bir şeyin bulunmadığı bir zihinsel oyun sistemi dışında bu tür bir şey icat etmemiştir.

14 Eylül

Dernek üyelerini, aynı derneğin mensubu üyeleri tanımaya başlıyorum, şahsen tabii ki çünkü ben de, oradan geçerken bile olsa üyelerinden biri oldum derneğin. Onların, tabii ki sustuklarında ne düşündüklerini düşünmeye çalışarak eğleniyorum çünkü bunlar bir şey söyler söylemez bu konuda herhangi bir şey düşünmem mümkün değil. Görevimi yaparken, çok konuşulan bu yerde oyalanıp dururken, kâğıt oynayanları seyretmeyi tercih ediyorum. Tam bir şamata, karışıklık... Kabul, beş daha! On daha! Bunlar bir süre eğlendiriyor beni, çabuk yoruluyorum. Şilem! İngilizceden gelen ve ezilmiş gibi bir şey ifade eden bir sözcük! Bayağı eğlendiriyor beni, özellikle döğüşen bir horoz havasında karışısındakinin yüzüne doğru haykırıldığında...

Satranç partileri daha çok ilgimi çekiyor çünkü bildiğin gibi ben gençliğimde bu ikili yalnız sefahat hayatını birliktelik içinde yaşadım. Bir birliktelik olduğunu kabul etmekle birlikte... Ama burada, bu dernekte satranç partileri hiç sessiz geçmiyor, bu bağlamda ne ikili yalnızlık ne de birliktelik söz konusu: çoğu zaman oyuncularla hamleleri tartışan meraklılar bir grup oluşturuyorlar ve bu meraklılar elleriyle satranç tahtasına müdahale etmeye kadar götürüyorlar işi. Özellikle bir su ve orman mühendisiyle emekli bir yüksek kamu görevlisi arasındaki parti seyredilmeye değer. Dün, büyük olasılıkla prostat problemleri olan bu emekli çok kaygılı ve sıkıntılıydı ve kendisine tuvalete gitmesi gerektiği hatırlatıldığında tuvalete yalnız gidemeyeceğini, mühendisle birlikte gidebileceğini söyledi, gerekçesi de o tuvaletteyken rakibinin taşların yerini değiştirebileceğinden korkmasıydı; sonunda ikisi birlikte gittiler tuvalete... emekli işemek için mühendis de ona refakat amacıyla; bu arada meraklılar da bütün taşların yerlerini değiştirmişlerdi.

Ama bir de gariban biri var ki şimdiye kadar beni en çok o ilgilendirdi. Adı -çok az duyuluyor çünkü onunla konuşan çok az insan var ve o da kimseyle konuşmuyor- Don Sandalio ya da bu adla hitap ediliyor ona, mesleği de büyük ihtimalle satranç oyunculuğu. Yaşamıyla ilgili hiçbir şey öğrenemedim, kaldı ki pek fazla önemi de yok bunun benim için. Onu düşünmemeyi tercih ediyorum. Derneğe sadece satranç oynamak için geliyor ve oynuyor, oynarken neredeyse tek kelime çıkmıyor ağzından... tam bir satranç hastası... Satranç dışında bir dünya yok sanki onun için. Dernektekiler saygı duyuyorlar ona, hatta yok sayıyorlar ve gözlemlemiş olduğumu sandığım gibi belli bir acıma duygusu ifade eden bir gülümseme içinde değiller ona karşı bu insanlar. Hiç kuşkusuz manyak muamalesi yapıyorlar ona. Ama her zaman belki de acıdıklarından, kendisiyle satranç oynayacak biri oluyor.

Sadece meraklıları olmuyor çevresinde oyun sırasında. Dernektekiler başına üşüşecek olan meraklılardan rahatsız olduğunu biliyorlar ve saygı gösteriyorlar onun bu tavrına. Ben de onun oynadığı satranç tahtasına yaklaşmaya cesaret edemedim ama bu adam çok ilgimi çekiyor. İnsanların içinde son derece yalnız, son derece içine kapanık biri! Ya da daha doğrusu kendisi için adeta kutsal bir görev olan, bir tür ibadet olan oyun sırasında böyle. “Satranç oynamadığı zaman ne yapıyor bu adam? diye düşündüm. Hayatını nasıl kazanıyor, ne iş yapıyor? Ailesi var mı? Sevddiği biri var mı? Acı çekiyor mu, düş kırıklıkları yaşamış mı? İç dünyasında bir trajedi yaşamış mı?”

Dernekten çıktığında evine kadar izledim onu... Plaza Mayor’u dama tahtası gibi iç avludan

geçerken at gibi adım atıp atmadığını görmek istiyordum. Ama utancımdan kıpkırmızı kesildim ve onu izlemeyi bıraktım.

17 Eylül

Derneğin cazibesinden kurtulmak istedim; Don Sandalio'nin görüntüsü her yerde izliyordu beni. Bu adam bir ormandaki en güzel ağaç kadar çekiyor beni; başka bir ağaç, sessiz, bitkisel, insani bir ağaç. Çünkü yaprak veren ağaçlar gibi satranç oynuyor.

İki gün gitmedim derneğe, kapısından girmemek için büyük çaba harcadım, kapısına kadar gittim ve hemen kaçtım oradan.

Dün dağdaydım, ama insanların gidip geldikleri yola, köleler tarafından kendileri için yapılmış şoseye yaklaşırken -dağın yolları insanları ayakları aracılığıyla özgür (özgür?) kıldı- doğanın yeşilliğini mahvettikleri afişlerden kaçarak gene ormana dalmak zorunda kaldım. Afişçilere dönmüşler ve yolun kenarlarındaki ağaçlara kadar her yerde göstermişler bunu! Kuşların, çiftçilerin tarlaların ortasına diktikleri korkuluklardan çok bu afişli ağaçlardan kaçacaklarını düşünüyorum. Ekmedikleri şeyleri toplayan güzel yaratıkları, Tanrının ve yanındakilerin beslediği özgür serçeleri tarlalardan kovmak için ağaç parçalarını yırtık pırtık insan giysileriyle donatmak boş bir çaba gibi gözüküyor.

Dağın içlerine doğru ilerledim ve eski bir çiftliğin kalıntılarına ulaştım. Benim eski meşe ağacım gibi sarmaşıklı duvarlardan başka bir şey kalmamıştı bu çiftlikte. Yarısı yıkılmış duvarlarından birinin iç kısmında, bir zamanlar evin içini oluşturan yerde yanmış ağaç izleri, is izleriyle bir zamanların ocağının, aile ocağının kalıntıları vardı. Üstünde sarmaşık yapraklarının yeşilliğinin parladığı is. Sarmaşığın üstünde serçeler uçuşuyordu. Belki de bir zamanlar ocak olarak kullanılan harabenin yanında yuva yapmışlardı.

Ve neden bilmem, Don Sandalio'yu, o son derece kentli ve dernek üyesi Don Sandalio'yu hatırlıyordum. Ve insanlardan, aptallıklarından, aptal uygarlıklarından kaçmaya çalışmanın boşuna olduğunu düşünüyordum, insan olmaya devam edecektim, düşündüğümünden daha çok insan olcaktım ve onlarsız yaşamayacaktım... bunları düşünüyordum. Çünkü beni çeken zaten onların budalalıkları! Ve öfkelenmek, tahrik olmak için buna ihtiyacım var!

Dolayısıyla Don Sandalio'ya ihtiyacım var, o olmadan yaşayamam artık.

20 Eylül

Nihayet dün! Yapamıyordum artık. Don Sandalio her zamanki gibi saatinde geldi derneğe, hiç şaşmazdı saati, çok erken geldi, kahvesini hemen bitirdi, satranç tahtasının önüne oturdu, taşları istedi, savaş düzenine soktu onları ve oyun arkadaşını beklemeye başladı. Bir türlü gelmiyordu rakibi. Ve Don Sandalio'nun yüzünü sıkıntı bastı, boşluğa bakmaya başladı. Bu durumuyla acı veriyordu bana. O kadar acı veriyordu ki kendimi tutamadım ve yanına yaklaştım:

- Arkadaşınız bugün gelmeyecek galiba, dedim.

- Öyle gözüküyor, diye cevap verdi.

- Ama sizin için bir sakıncası yoksa, o gelinceye kadar bir parti yapabilirim sizinle. Usta bir oyuncu değilim ama seyrettim ve sanırım sıkılmazsınız benimle oynarken...

- Teşekkür ederim, diye karşılık verdi.

- Her zamanki oyun arkadaşını bekleyeceğini ve beni reddedeceğini sanıyordum ama yanıldım. Teklifimi kabul etti ve tabii ki kim olduğumu sordu. Kendisinden farklı biri olarak gerçekten yaşayan biri değildim sanki onun için. Ama o benim için etiyle, kemiğiyle gerçekten yaşayan biriydi. En azından ben böyle düşünüyorum. Yüzüme bakmaya tenezzül etti: satranç tahtasına bakıyordu. Don Sandalio için piyonlar, filler, atlar, kaleler, vezirler ve şahlar onları hareket ettiren insanlardan daha canlıdır. Ve hiç kuşkusuz böyle düşünmekte haklıdır.

İyi ve kendine güvenen bir oyuncu, tartışmıyor ve yerinden oynattığı taşı bir daha kesinlikle geri almıyor; sadece “şah!” dediği duyuluyor. Geçen gün sana yazdığım gibi ibadet eder gibi oynuyor. Yok, şu daha doğru bir ifade olur: sessiz bir dinsel müzik yaratıyormuş gibi oynuyor. Müzikal bir oyun onunki. Arp çalar gibi dokunuyor taşlara. Onu seyrederken şöyle bir izlenime kapılıyorum: sanki üstündeki süvarisiyle at kişnemiyo -kesinlikle!- şah diyeceği zaman müzikal bir biçimde nefes alıp veriyor. Kanatlı bir at gibi. Bir Pegasus. Daha doğrusu satranç tahtasının üstündeki Don Kişot'un atı Rocinante, ağaçtan yapılmış bir Rocinante... Ve satranç tahtası üstüne nasıl konuyor! Zıplamıyor, uçuyor. Ya veziri oynattığında? Kesinlikle ve katıksız bir müzik!

Kazandı ama benden daha iyi oynadığı için değil. O kendini oyuna vermişti, başka bir şey düşünmüyordu, ben de onu seyretmekten başka bir şey yapmıyordum. Nedenini bilmiyorum ama çok zeki biri gibi gelmiyordu bana ama bütün zekâsını, daha doğrusu bütün ruhunu oyuna veriyordu.

Birkaç parti oynadıktan ve artık bitirmeye karar verdikten sonra -çünkü o hiç yorulmuyordu- şöyle dedim ona:

- Niye gelmedi arkadaşınız acaba, sebebi ne olabilir?

- Bilmem, diye karşılık verdi.

Ve gelmeyişinin nedenini öğrenmek pek önemli değildi onun için sanki.

Dernekten çıktım, amacım sahilde bir tur atmaktı ama Don Sandalio’nun da çıkıp çıkmadığını görebilmek amacıyla beklemeye başladım. “Böyle bir adam gezer mi acaba?” diye düşündüm. Biraz sonra çıktı Don Sandalio. Yürürken dalıp gitmişti bir yerlere, kendinde değil gibiydi. Nereye baktığını kimse söylemeyerdi. İzledim onu; küçük bir sokağın dönemecinde bir eve daldı. Kesinlikle onun eviydi bu ev. Sahile doğru devam ettim yürümeye ama her zamankinden daha yalnız yürüdüm: Don Sandalio, benim Don Sandalio’m benimle birlikte oluyordu. Sahile varmadan önce dağın etrafını dolaştım ve yaşlı meşemi, kahraman meşemi, yarası açılmış, içi gözüken, sarmaşıklarla kaplanmış meşemi görmeye gittim. O ve Don Sandalio arasında hiçbir ilişki kurmadım tabii ki, hele hele meşem ve satranç ustam arasında hiçbir ilişki kurmadım. Ama satranç ustası hayatıma girmiş durumda. Ben de Robinson gibi yalnızlığımın kumsalındaki kumlarda bir insanın ruhunun çıplak ayağının izini buldum; ama şaşırmadım ve olduğum yerde çakılıp kalmadım: sadece çekiyor beni bu iz. Bir insan aptallığının izi olmasın bu? Bir trajedinin izi? İnsan trajedilerinin, aptallıklarının en büyüğü olmasın sakın?

25 eylöl

Sevgili Felipe kafam sürekli aptallık trajedisiyle daha doğrusu basitlikle meşgul. Geçenlerde, otelde, elimde olmadan beni son derece şaşırtan bir konuşmaya tanık oldum. Son nefesini vermekte olan bir kadından söz ediliyordu, başındaki papaz şöyle diyormuş ona: “iyi, cennete gittiğinizde, annemi görünce, kendisine burada ona layık olmak için Hıristiyanlığın gereklerini yerine getirdiğimizi söylersiniz.” Ve bu lafları muhtemelen son derece bağınaz bir papaz büyük bir ciddiyetle söylüyordu. Ve papazın söylediğine inandığına inanma cesaretini pek gösteremediğimden trajediyi daha doğrusu basitlik mutluluğunu düşünmeye başladım. Çünkü trajik mutluluklar var. Sonuçta benim Don Sandalio’nun belki de mutlu biri olmadığını düşünmeye başladım.

Ona, Don Sandalio’ya dönersek, kendisiyle satranç partilerine devam ettiğimi söylemem gerekir. Benden önceki oyun arkadaşı kentten ayrılmış anlaşılan; bu kişi hakkında Don Sandalio’dan bile kesin bir bilgi edinemedim, Don Sandalio ondan da başkasından da söz etmiyor ayrıca onun gidip gitmediğiyle ve kim olduğuyla da ilgilendiğini hiç sanmıyorum. Aynı şekilde benimle ilgili olarak da bir şey bilmek istemiyor, adımı bile merak etmiyor.

Satrançta yeni olduğumdan meraklılar nasıl oynadığımı görebilmek için ve belki de beni sınıflandırılacak hatta tanımlanacak yeni bir Don Sandalio sandıklarından toplandılar başımıza. Ben de ses çıkarmıyorum. Ama meraklıların beni Don Sandalio’dan daha fazla değilse bile daha az rahatsız etmediklerini hemen anladılar.

Evvelki gün iki meraklı vardı. Ama ne meraklılar! Bunlar hamleleri seyretmekle ve yüksek sesle yorumlamakla yetinmediler siyasetten de konuşmaya başladılar, öyle ki kendimi tutamadım ve “Susar mısınız lütfen!” diye bağırdım onlara. Gittiler. O zaman Don Sandalio öyle bir baktı ki bana! Öyle derin bir minnet duygusu okunuyordu ki gözlerinde! Bu adamın aptallıklardan benim kadar sıkıldığına inandım.

Oyun bittikten sonra sahile indim, kumların üstünde ölen dalgaları seyrettim ve Don Sandalio’yu izlemeye teşebbüs etmedim, kesinlikle evine gitmişti o. Ama bu satranç ustasının, öldükten sonra cennette insanlarla ya da meleklerle sonsuza kadar satranç oynayıp oynayamayacağını düşündüm.

VIII

30 Eylül

Don Sandalio'nun bir takıntısı olduğunu sanıyorum. Sağlığıyla çok meşgul galiba çünkü nefes almakta zorlanıyor. Kimi zaman yakındığı, lanet ettiği oluyor. Ama kim bir şey söylemeye cesaret edebilir ona? Bazen baygınlık geçirir gibi oluyor.

- Oynamayalım artık isterseniz... dedim.

- Hayır, hayır -diye karşılık verdi-; ben bırakmam.

“Kahraman oyuncu!” dedim içimden. Hemen arkasından da ekledim:

- Niçin birkaç gün evde istirahat etmiyorsunuz?

- Evde mi? dedi. Daha kötü olur!

Gerçekten, bence de böylesi daha kötü olurdu. Evde? Evi nerde? Evin içinde ne var? Kim oturuyor orada?

Çeşitli bahanelerle oyun sürelerini kısalttım ve “Sağlığınıza dikkat edin Don Sandalio!” dedim yanından ayrılırken. “Teşekkür ederim!” diye karşılık verdi ve kesinlikle bilmediği adımı eklemedi.

Benim Don Sandalio'm dernekte satranç oynayan Don Sandalio değil, ruhumun derinliklerindeki Don Sandalio; hiç peşimi bırakmayan, her yerde beni izleyen Don Sandalio; düşlerimde o var, neredeyse onunla birlikte acı çekiyorum.

8 Ekim

Don Sandalio biraz sıkıntılı bir halde dernekten ayrıldığı günden beri geri dönmedi bir daha. Bu olağanüstü durum allak bullak etti beni. Adamımın yokluğuyla geçen üç günün sonunda, şaşkınlık içinde taşları satranç tahtasına dizerek onu beklemek isteği uyandı içimde. O ya da belki bir başkası... Sonra bir şey düşündüm ve bu düşünce titretti beni... Kendi Don Sandalio'mu düşünene düşünene o bana dönüşecekti belki ve bende bir kişilik yarılması oluşacaktı. Gerçekten kopuş için yeterliydi bu!

Ancak evvelki gün dernekte biri yalnızlığa gömülmüş halde görünce ve büyük ihtimalle sıkıntılı olduğumu tahmin edince yanıma yaklaştı ve şöyle dedi:

- Don Sandalio'yu biliyorsunuz değil mi?
- Ben mi? Yok, ne oldu?
- Çocuğu öldü.
- Aaa! Çocuğu mu vardı?
- Evet, bilmiyor muydunuz? Bu hikâye şöyle... .

Bana neler oldu? Bilmiyorum ama bunu duyunca lafını keserek kalktım yerimden ve böyle davrandığım için hakkımda ne düşündüğü umurumda bile değildi. Hayır, Don Sandalio'nun oğlunun hikâyesini anlatmasını istemiyordum. Niçin? Benim Don Sandalio'mun benim için tertemiz kalması gerekiyor, hiçbir şey bulaşmamalı ona ve şimdi oğlunun onu terkedip gitmesi, ölümüyle beni birkaç gün satranç oynamaktan mahrum etmesi sakatlamıştır benim gözümde Don Sandalio'yu. Hayır, hayır bu olaylarla ilgili hiçbir şey bilmek istemiyorum. Onunla ilgili olarak? Gerektiğinde ben yaratacağım bunları.

Sen çok iyi bilirsin Felipe, benim için hikâyeler sadece romanlardır. Ve satranç ustam Don Sandalio'ya gelince böyle bir roman yazmam için dernek üyelerine ihtiyacım yok.

Dernekten çıkarken adamım için çok üzüliyordum ve dağdaki meşemi görmeye gittim. Güneş, geniş oyuğu ve içindekileri aydınlatıyordu. Kopan yaprakları düşerken sarmaşığın yaprakları arasında duruyorlardı bir ara.

10 Ekim

Don Sandalio döndü, derneğe döndü, satrança döndü. Ve aynı şekilde döndü, benimki, benim Don Sandalio'm olarak, tanıdığım Don Sandalio olarak, hiçbir şey gelmemiști başına sanki.

- Sizin için çok üzıldüm Don Sandalio! dedim ve yalan söylemedim.
- Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim! diye karşılık verdi.

Ve oynamaya başladı. Başına hiçbir şey gelmemiști sanki. Öteki yaşamında hiçbir şey olmamıştı... Ama başka bir yaşamı var mıydı acaba?

Düşündüm de aslında nasıl onun için ben yoksam, benim için de o yok. Bununla birlikte...

Oyun bittikten sonra sahile indim ama bir şey kafamı çok kurcalıyordu; seni tanıyorum ve sen de düşünmüşsündür bu saçma şeyi! Acaba Don Sandalio için neydim? Nasıl biriydim Don Sandalio'ya göre? Hakkımda ne düşünüyordu? Beni nasıl görüyordu? Ben kimdim onun gözünde?

12 Ekim

Sevgili Felipe, bugün hangi şeytanca aptallık dürttü beni, hangi düşünce dürttü bilmiyorum, Don Sandalio'ya bir satranç probleminin nasıl çözülebileceğini sordum.

- Problem mi? dedi. Problemler ilgilendirmiyor beni. Bizim oyunlarımızdaki problemler yetiyor, yenilerini aramaya hiç gerek yok.

Benim Don Sandalio'm ilk kez en fazla kelimeyi bir araya getiriyordu, hem de ne kelimeler! Dernekteki iki meraklıdan hiçbiri benim kadar iyi anlayamamıştır bu kelimeleri. Buna rağmen daha sonra kumsala indim, denizin dalgalarının getireceğini sandığım problemleri arıyordum.

14 Ekim

Ben adam olmam, Felipe, adam olmam ben çünkü dün Don Sandalio'nun verdiği ders yetmiyormuş gibi bugün ona benim oyun sırasında çok kötü kullandığım taş olan deli'yle (fou) ilgili bir nutuk attım.

Ona bizim fil dediğimize Fransızların fou (deli) ve İngilizlerin de bishop (piskopos) dediklerini anlattım; bu bende filvari birtakım şeylerle birlikte bir tür deli piskopos çağrışımı uyandırıyor, bu deli piskopos hiç doğru gitmiyor, hep ters gidiyor, beyaz kareden beyaz kareye ya da siyah kareden siyah kareye... kendi rengi ne olursa olsun üstünde bulunduğu karenin rengi değişmiyor. Beyaz karedeki ve siyah karedeki beyaz deli ve beyaz kare ve siyah karedeki siyah deliyle ilgili olarak neler neler söyledim ona! Traşladım durdum! Don Sandalio dehşet içinde bakıyordu bana, deli bir piskoposa bakıyordu sanki ve bir an onun bir filden kaçır gibi kaçacağını sandım. Bu lafları oyun sırasında kısa bir aradan yararlanarak söyledim, başlarken, beyaz ve siyah kareler arasında taşlarımızı değiştirirken... Don Sandalio'nun bakışları çok şaşırttı beni.

Dernekten çıktıktan sonra Don Sandalio'nun bana öyle bakmakta belki de haklı olduğunu düşündüm, belki de delirmiştim ve hatta insanların aptallıkları karşısında dengemi kaybetme korkusuyla, bir insanın ruhunun çıplak ayağının izini bulma korkusuyla bir deli gibi yan yürüyordum. Beyaz kare mi siyah kare mi?

İşte sana söylüyorum Felipe: bu Don Sandalio delirtiyor beni.

23 Ekim

Son bir haftadır yazamadım sana sevgili Felipe çünkü hastaydım... gerçek hastadan çok hayali bir hasta hiç kuşkusuz. Hem sonra yatak beni o kadar güzel oyalıyordu, yatak takımları öylesine aşkla sarılıyorlardı ki bedenime! Yattığım yerden, odamın penceresinden hemen yakındaki dağı görüyorum, küçük bir çavlan akıyor bu dağda. Başucumdaki masada dürbün var ve bu dürbünle bu çavlanı seyrediyorum saatlerce... Dağda ışık sürekli değişiyor!

Kentin en ünlü hekimini doktor Casanueva'yı getirttim; bu hekim öncelikle benim hasta olduğum düşüncesini kafamdan atmam gerektiğini söyledi. Ve daha çok bu düşünce kurcaladı kafamı. Dağlarda dolaşan biri olduğumdan hastalıklara meydan okuduğumu görmek istiyor. Önce sigarayı bırakmamı tavsiye etti ve kendisine kesinlikle sigara içmediğimi söyleyince ne diyeceğini bilemedi. Bu durumda hastasına “o zaman için canım!” diyen bir hekimin kararlılığı içinde olmadı. Böyle diyen hekim haklıydı belki de çünkü yaşam biçimini, beslenme rejimini değiştirmek çok önemlidir.

Son günlerde neredeyse hiç çıkmadım yataktan, tam anlamıyla gerekli olduğundan değil yalnızlığımı sürekli biçimde geri dönebilmek amacıyla... Aslında son bir haftayı büyük ölçüde uyur uyanık bir vaziyette geçirdim. Önümdeki dağı mı düşlüyordum, yoksa karşımda var olmayan Don Sandalio mu vardı, bilmiyorum.

Çünkü senin de çok iyi anlayabileceğin gibi, Don Sandalio, benim Don Sandalio'm hastalık sırasında tek düşünüm oldu. Bu günlerde kendisini toparlamış olduğunu, belki değişmiş olduğunu düşünerek keyifleniyordum, dernekte tekrar görüştüğümüzde ve satranç oynamaya başladığımızda başka biri olacağını düşünüyordum.

Ve bu sırada o beni düşünmüş müydü acaba? Dernekte beni aramış mıydı gözleri? Başka bir dernek üyesi bulmuş muydu satranç oynamak için? Benden haber almaya çalışmış mıydı? Onun için yaşayan biri miyim ben?

Hatta bir kâbus gördüm: Don Sandalio müthiş kara şövalye -satranç tahtasındaki at tabii ki!- gibi göründü gözüme, altındaki at beni yemek için üstüme doğru geliyordu ve ben zavallı beyaz deli, zavallı deli ve fil gibi piskopos beyaz şahı savunuyordum, şah ve mat dememesi için. Bu kâbus geçtiğinde, günün ilk ışıklarıyla birlikte göğsümde büyük bir ağırlık hissettim ve uzun süre derin derin soluk alıp verdim... jimnastik yapar gibi, doktor Casanueva'nın biraz zarar görmüş olduğunu sandığı kalbi çalıştırmak için. Sonra dürbünümü aldım ve doğan günüş ışınlarının karşıdaki dağın çavlanının suyunu nasıl yansıdıklarını seyrettim.

25 Ekim

Kartpostalda birkaç satır sadece. Kumsala indim, ıssızdı. Dalgaların kıyısında dolaşan bir genç kızın varlığıyla daha da ıssızlaşmıştı. Dalgalar genç kızın ayaklarını ıslatıyordu. Onu izlemeye başladım, o beni görmüyordu. Bir mektup çıkardı, okudu, mektubu iki eliyle tutarak kollarını indirdi; ellerini tekrar kaldırdı ve mektubu tekrar okudu; katlayıp, açarak mektubu yırttı, küçük parçalara ayırdı, sonra bu parçaları tek tek havaya attı, bu parçalar havada rüzgârla kayalara kadar gitti - unutuşun kelebekleri?-. Daha sonra mendilini çıkardı, hıçkırmaya başladı, gözlerini sildi. Deniz havası gözlerini kuruttu. Ve bu kadar.

26 Ekim

Bugün sana anlatacağım şey sevgili Felipe daha önce hiç duyulmamış ve son derece şaşırtıcı bir şey, öyle ki en zeki romancı bile düşünemez böylesini. Böylelikle dostumuz Galicia'lı Pepe'nin bir sosyoloji kitabını çevirirken söylediklerinde ne kadar haklı olduğunu kabul edeceksin. Şöyle demişti bize:

“Şimdiki sosyoloji kitaplarına tahammül edemiyorum; ilkel evliliklerle ilgili bir kitap çevriyorum şu sırada ve Algonkinlerin falan şekilde, Sipayelerin ve Kafrelerin vb filan şekilde evlendiklerini bize anlatmak bütünüyle yazara düşüyor. Bunlar daha önce kitapları kelimelerle dolduruyorlardı, şimdi ise olgular ya da belgeler dedikleri şeylerle dolduruyorlar; hiçbir yerde göremediğim şeyse fikirler... Bana gelince, eğer sosyolojik bir teori bulmak gibi bir şey gelseydi aklıma bunu kendi buluşumun olgularına dayandırırdım çünkü kesinlikle biliyorum ki bir insanın bulabileceği her şey olmuştur, olabilir ya da olacaktır.” Ne kadar da haklıydı şu bizim yaman Pepe'miz!

Ama şimdi olguya ya da istersen olaya dönelim biz.

Kendimi birazcık daha iyi hissediyordum, yataktan kurtulduktan sonra derneğe gittim tabii ki. Tahmin edeceğin gibi dostum Don Sandalio'yu bulmak ve satranç partilerine devam etmek için gittim oraya. Gittiğimde adamım orada değildi. Oysa orada bulunması gereken bir saatti. Onunla ilgili olarak kimseye bir şey sormak istemedim.

Biraz sonra kendimi daha fazla tutamayarak bir satranç tahtası istedim, bir satranç probleminin bulunduğu bir gazeteyi serdim ve problemi çözmeye koyuldum. Bunun üzerine bir meraklı geldi yanıma ve benimle oynamak istediğini söyledi. Bir ara reddetmek istedim çünkü kabul edersem Don Sandalio'ya ihanet edeceğimi düşünüyordum; ama sonunda kabul ettim.

Eskiden basit bir meraklı ve şimdi benim oyun arkadaşım olan bu dernek üyesi susmak bilmeyen oyunculardan biri çıktı. Sürekli hamleleri bildiriyor, yorumluyor, aynı nakaratı dilinden düşürmüyor ve hatta şarkılar mırıldanıyordu. Tahammül edilmez biriydi. Oysa Don Sandalio'yla ne kadar ciddi, ağırbaşlı ve sessiz geçiyordu oyunlarımız!

(Bu aşamada şunu düşünüyorum: bu mektupların yazarı bunları şimdi, 1930 yılında yazmış olsaydı Don Sandalio'nun partilerini pür, grafik, figüratif sinemaya ve yeni oyuncununkileri de sesli sinemaya benzetirdi. Sesli ya da mırıldanan sinema.)

Susmasını ihtar etme cesareti gösteremiyor ve diken üstünde oturuyordum. Anlamış mıydı bunu bilmiyorum ama iki partiden sonra kalkmak zorunda olduğunu söyledi. Gitmeden önce de:

- Don Sandalio'yu merak ediyorsunuzdur herhalde... dedi.

- Hayır, ne oldu?

- Dün hapse attılar onu.

- Hapis mi! diye bağırdım büyük bir şaşkınlık içinde.

- Tabii, hapse atıldılar! Bilmeniz gerekir... diye başladı.

Lafını kestim:

- Hayır hiçbir şey bilmiyorum!

Kalktım, kendisine zar zor “görüşmek üzere” diyebildikten sonra dernekten ayrıldım.

“Hapis -diyordum içimden-, hapis! Niye peki?” Beni niye ilgilendiriyor bu peki? Oğlu öldüğünde onunla ilgili olarak hiçbir şey öğrenmek istemedim, şimdi Don Sandalio’yu niçin hapse attıklarını da hiç bilmek istemiyorum. Hiçbir önemi yok benim için bunun. Hiç kuşkusuz onun için de. Eğer düşündüğüm gibi biriye, burada kendi kafama göre biçimlendirdiğim o insansa hiçbir önemi yoktur onun için de! Her şeye rağmen bu beklenmedik olay mahrem yaşamımı bütünüyle değiştiriyordu. Ben artık kiminle tavla oynayacaktım, insanların iflah olmaz aptallıklarından nasıl kurtulacaktım?

Bazen kendisiyle görüşebilmenin mümkün olup olmadığını düşünüyorum ve görüşmek mümkünse, izin verirlerse eğer her gün hapishaneye gidip onunla satranç oynamayı düşünüyorum ve tabii ona niçin hapse attıklarını sormadan ve bütün bunlardan hiç söz etmeden. Hapishane arkadaşlarından biriyle her gün bir parti çevirmiyorsa eğer! Bilemiyorum.

Tahmin edeceğin gibi bütün yalnızlık planlarım altüst oldu.

28 ekim

Dernekten kaçtım, kentten kaçtım, hapishane icat eden insan toplumundan kaçtım, dağa gittim, yoldan olabildiğince uzaklaştım. Yoldan uzakta üzerlerinde reklam afişleri olan bu zavallı ağaçlar sanki hapiste ya da düşkünler yurdundaymış gibi (ikisi de aynı hemen hemen) bir izlenim uyandırıyor bende ve her türlü ürünün -kimilerinin ziraat aletleri; çoğunda likörler ya da her tarafa kaçabilen otomobil lastikleri- ilan edildiği bu bariyerler, bütün bunlar bana demirsiz, kelepçesiz, parmak kelepçesiz, zincirsiz, demir parmaklıksız ve hapishanesiz yaşayamayan toplumu hatırlatıyor. Ve bu arada farkediyorum ki bu işkence aletlerinin bazılarının adları kelepçeler ve parmak kelepçeleri. Zavallı küçük parmaklar! Zavallı küçük eller!

İnsan ayaklarının bastığı yollardan ayrılarak, onların izlerinden mümkün mertebe kaçarak, sararmış yapraklara basarak -yapraklar dökülmeye başlamıştı- dağa gittim ve sana daha önce sözünü ettiğim eski küçük köydeki harabeye kadar uzandım; bu harabenin is tutmuş şöminesinde bugün kuşların yuva yaptığı bir sarmaşık var. Kim bilir, burada hayat varken, ocakta yanan odunlar çıtırdarken ve tencere kaynarken belki de hemen yakınlarda bir yerde kafes içinde tutsak bir saka kuşu cıvıldıyordu!

Harabenin içinde yontulmuş bir taşın üstüne oturdum ve düşündüm... Don Sandalio'nun belki bir evi olmuştu, ölen çocuğuyla birlikte yaşamıştı belki bu evde, başka şeylerde vardı belki evde, belki bir kadın.. Karısı var mıydı? Dul muydu? Evli miydi? Bana ne bütün bunlardan! Sadece satranç problemleri olan ve hayat oyunlarının sunduğu problemler olmayan bu muammaları düşünmek neye yarıyor?

Ah neler sunuyor bana hayat...! Biliyorsun sen beni Felipe'm, yıllardan beri bir yuvam yok benim, yıkıldı benim yuvam ve ocağının isleri bile havada dağılıp gitti; biliyorsun ki beni yaralayan insan aptallığına karşı öfkelenmemin sebebi ocağımı kaybetmiş olmam. Robinson Crusoe yalnız yaşadı. İnsanların aptallıklarına tahammül edemeyen Gustave Flaubert de yalnız yaşadı; sanıyorum Don Sandalio da yalnız ve ben de yalnızım. Ve yalnız olan herkes Felipe, Felipe'm, ne kadar özgür olursa olsun bir tutsak, bir tutukludur.

Hapishanesindeki hücresinde sürekli daha fazla yalnızlaşan Don Sandalio'nun ne yapması gerekiyor? Boyun mu eğecek ve bir satranç tahtası mı isteyecek, içinde çözülecek problemlerin bulunduğu küçük bir kitap mı isteyecek ayrıca? Ya da problemler mi icat edecek? Ve neredeyse hiç kuşku duymadığım bir şey var ya da onun karakteriyle ilgili olarak büyük yanılgı içindeyim -gene de Don Sandalio'mla ilgili olarak yanılmayacağım- yargıcın soru ya da soruşturmalarına metelik vermeyecektir.

Ve Don Sandalio benim tedavisi mümkün olmayan insan korkusu işkencesine karşı sığındığım bu kentte hapisteyken ben ne yapacağım? Beni insanlığa bağlayan, çektiği kadar da iten Don Sandalio'mu elimden alırlarsa ben bu sahil ve dağ köşesinde ne yapacağım? Ve eğer Don Sandalio hapisten çıkar da derneğe ve dolayısıyla satranca dönerse -başka ne yapacaktı ki?- nasıl oynayacağım onunla, yüzüne nasıl bakacağım.. tutuklandığını bile bile ve nedenini öğrenmeden? Hayır, hayır, Don Sandalio, benim Don Sandalio'm, hapse atarak öldürdüler onu. Bir daha oradan çıkmayacakmış gibi

geliyor bana. Ya da hapisten çıkıktan sonra geri kalan günleri bir problem olarak mı geçecek? Askıda kalan bir problem mi? İmkânsız!

Eski köyün harabelerini bıraktığımda hasıl bir haleti ruhiye içinde olduğumu bilemezsin sen Felipe. Orada kendime bir hücre, bir zindan yaptırayım ve kendimi oraya kapatayım, diye düşündüm. Ya da beni Don Kişot gibi bir öküz arabasına konmuş tahta bir kafese kapatmaları ve benim de bu kafesin içinden tarlalardaki kendilerini özgür sanan insanları seyretmem daha iyi olmaz mıydı? Veya kendilerini akıllı sanan özgür insanlar... aynı şey aslında. Don Kişot! Bir başka yalnız insan, Robinson gibi, Bouvard gibi, Pécuchet gibi, bilge insanların budalalığıyla dolu ciddi bir papazın Don Beta adını verdiği ve akıllı kıt biri gibi gördüğü ama yüzüne karşı son derece aptalca ve budalaca şeyler söylediği yalnız bir insan.

Sonuç olarak bu Don Kişot konusunda sana mektupla itiraf yoluyla şunları söylemeliyim ki Barcelona’da Sanson Carrasco’ya yenilip evine çekildikten sonra bu kadar çabuk ölmesini aklım almıyor; bence o cömert ve kutsal çılgınlığını kendisinden yardım istemeye gelen, acılarını dindirmesini isteyen, uğradıkları haksızlıkları gidermesini isteyen ve reddettiğinde kendisine uzaktan hakaret eden, onu gayri ciddi ve hain ilan eden insanlarla birlikte arındırmak için bir süre daha yaşadı. Ve bu insanlar evinden çıkarlarken şöyle konuşuyorlardı aralarında: “teslim oldu sonunda!” Çekmek zorunda kaldığı en büyük sıkıntı ona sorular soran ya da günümüzdeki tabiriyle kendisiyle ilgili anketler yapanların sayısının çok fazla olmasıydı. Ve içlerinden birinin kendisine şu soruyu sormadan edemediğini de düşünüyorum: “Şöhretinizi neye borçlusunuz siz şövalye?”

Yeter, yeter, yeter. İnsanın aptallığının sonu yok!

30 ekim

Köylülerin dediği gibi beklenmedik ve şahane olaylar ve de felaketler birlikte gelir. Başıma gelen son olayın ne olabileceğini aklının ucundan bile geçiremezsin. Yargıç tarafından tanıklık amacıyla çağırıldım. “Ne için tanıklık?” diye soracaksın. Ben de bunu sordum kendime: “Neyin tanıklığı?... ”

Çağırdı, bildiklerim ve sorulanlar hakkında doğruyu söyleyeceğime dair yemin ettirdi ya da şerefim üstüne yemin ettirdi, sonra Don Sandalio Cuadrado y Redondo’yu tanıyıp tanımadığımı, tanıyorsam ne zamandan beri tanıdığımı sordu. Onunla nasıl tanıştığımı anlattım, kendisini sadece bir satranç oyuncusu olarak tanıdığımı, yaşamıyla ilgili olarak hiçbir şey bilmediğimi söyledim. Yargıç her şeye rağmen sızdırılamayacak bilgileri sızdırmak istedi benden ve onun hiç damadıyla ilgili olarak bir şeyler söyleyip söylemediğini sordu. Yargıca Don Sandalio’nun evli bir kızı olduğunu bilmediğimi ve de şu ana kadar onun adının çok çelişkili bir biçimde Cuadrado y Redondo (Kare ve Yuvarlak) olduğunu da bilmediğimi söyledim.

- Ama Don Sandalio’nun tanıklık için size başvurulmasını istediğini söylediği damadına göre evde sizden söz etmiş bir kaç kez, diye karşılık verdi yargıç.

- Benden mi? dedim şaşkın ve adeta dona kalmış bir halde. Ama o ancak adımı bilir benim! Sadece yaşayan biriyim ben onun için!

- Yanlıyorsunuz beyefendi; damadına göre...

- Sizi temin ederim sayın yargıç -dedim ona- Don Sandalio’yla ilgili olarak söylediklerimden fazlasını bilmiyorum ve bilmek de istemiyorum.

Söylediklerimin doğru olduğuna inanmış gözüken yargıç başka soru sormadan gitmeme izin verdi.

Ve işte Don Sandalio’nun durumuyla ilgili olarak iyice karıştı kafam. Derneğe dönecek miyim, kesinlikle ortalama insanlardan oluşan, insanlığın orta kesimini temsil eden bu dernek üyelerinin laf kırıntılarını dinleyerek yaramı azdıracak mıyım? Sana anlatıyorum bunları Felipe: ne yapacağımı bilemiyorum.

4 kısım

Ve şimdi de Felipe en şaşırtıcı, en olağanüstü olay! Don Sandalio hapishanede öldü. Olayı nasıl öğrendiğimi bile hatırlamıyorum. Belki ölümüyle ilgili yorumların yapıldığı dernekte öğrendim. Bu konuşmalardan kaçmak için dernekten ayrıldım ve dağa gittim. Uyurgezer gibi yürüyordum; bana ne olduğunu bilmiyordum. Meşenin, yaşlı meşemin yanına gittim ve ince bir yağmur başladığından açılmış karnına sığındım ağacın. Yumak olup, tıkıldım içine, fıçısının içindeki Diogenes gibi... Meşe ağacının büyük yarasının içinde... düş kurmaya başladım, rüzgâr ayaklarımın ve meşenin dibindeki sararmış yaprakları yuvarlayarak sürüklüyordu.

Ne oldu bana peki? Niçin kapkara bir kedere gömüldüm ve ağlamaya başladım? Aynen böyle Felipe, niçin Don Sandalio'mun ölümüne ağlamaya başladım? Muazzam bir boşluk hissediyordum içimde. Sadece sistemli biçimde ortaya atılan problemlerle, gazetelerin bulmaca, bilmece sayfalarındaki problemlerle, hece bilmeceleriyle vb ilgilenen bu adam, oğlunun ölümünü gören, evli bir kızı ve damadı olan bu adam, hapishaneye atılan ve hapishanede ölen bu adam gerçekten ölmüştü. Artık satranç oynarken susmasını işitmeyeceğim, suskunluğunu işitmeyeceğim artık. Kimi zaman törensel bir biçimde telaffuz ettiği tek kelimeyle, “şah!” kelimesiyle belirginleşen bir suskunluk... Ama genellikle susuyordu çünkü herkes gördüğüne göre şah dediğini bildirmesinin ne anlamı olabilirdi?

Bununla birlikte, damadına göre bu adam ara sıra benden söz edermiş evde. İmkânsız! Bu damat yalancının biri anlaşılan. Benden söz etmek, oysa tanımıyor bile beni! Ancak dört kelime duymuştur ağzımdan! Beni kendisinin yaratmış olması dışında, benim onu yaratmaya çalıştığım gibi! Benim kendisiyle uğraştığım gibi o da benimle uğraşmış olabilir mi?

Onu hapse attıran mutlaka damadıdır. Ama niye? “Niçin?” diye sormuyorum ama “ne amaçla?” Çünkü bu hapishane hikâyesinde neden de sonuç kadar önemlidir. Niçin yargıca beni tanık olarak çağırmasını söyledi? Beni? Beni? Belki bir savunma tanığı olarak mı? Ama neyi savunmak? Neyle suçluyorlardı Don Sandalio'yu? Don Sandalio'nun, benim Don Sandalio'mun hapse düşecek bir şey yapması mümkün olabilir mi? Konuşmayan bir satranç ustası! Satrancı, benim Don Sandalio'm gibi, adeta dinsel bir tören gibi anlamak insanı iyinin ve kötünün çok ötesine götürür.

Ama şimdi Don Sandalio'nun söylediği birkaç görkemli söz geliyor aklıma: “Problemler? Problemler ilgilendirmiyor beni. Bizim oyunumuzdaki problemler yetiyor bize, başka problemler aramaya gerek yok.” Onu hapishaneye sürükleyen bizim kendi yaşamımızın oyununun çıkardığı problemlerden biri olmasın sakın? Ama benim Don Sandalio'm, yaşamış mıydı ki o? Öldüğüne göre yaşamış olduğu kesin. Ama bazen öldüğüne inanamıyorum. Bir Don Sandalio böyle ölemez, böyle kötü bir hamle yapamaz. Hapishanede ölen birini oynamak ona özgü bir oyuna benziyor kesinlikle. Ölümü hapsetmek istedi. Canlandıracak mı?

6 kasım

Yavaş yavaş inanıyorum -başka ne yapabilirim ki?- Don Sandalio'nun ölümüne ama derneğe dönmek istemiyorum, bu vızıltılı, tatlı -en kötüsü de bu- aptallık dalgalarında, insanların oluşturduğu bu aptallık derneğinde sallanmak istemiyorum... düşünebiliyor musun böyle bir şeyi... insanları bir araya getiren aptallık. Don Sandalio'nun hapishanede esrarlı ölümüyle ilgili yorumlarını dinlemek istemiyorum. Onlar için esrar diye bir şey var mı ki zaten? Bunların çoğu farkında olmadan ölüyor ve bazıları da en büyük aptallıklarını son anlarına saklıyorlar ve bunları çocuklarına ya da mirasçılarına vasiyet değerinde öğütler biçiminde aktarıyorlar. Çocukları sadece ve kesinlikle mirasçılardır onların; aile yaşamları diye bir şeyleri yok bunların, yuvaları yok. Kâğıt oynayanlar, evlilik oyunu oynayanlar, uyanık ve becerikli adam oyunu oynayanlar ve de satranç oynayanlar ama şarkılar ve nakaratlar mırıldanarak ve hiçbir törensel tavır içinde olmadan... Sadece tahammül edilmez meraklılarla.

Kim icat etti bu dernekleri? Çünkü sonuçta özellikle oyun oynanmayan, özellikle domino hışırtılarının duyulmadığı, rahat ve boş gevezeliklerin yapılabilirdiği, stenodaktilosuz kahveler çok daha katlanılabilir mekânlar. Hatta insan kafasını dinliyor bu kahvelerde. Aptallık bu mekânlarda arılaşıyor ve inceliyor çünkü kendisiyle alay ediyor ve aptallık kendisine gülmeye başladığında aptallık olmaktan çıkar. Bu bağlamda doğru sözcükler matrak geçmeler, şakalar, boş konuşmalardır.

Ama çoğu zaman aşağılayıcı bir maddenin yer aldığı mevzuatlarıyla bu dernekler... : “Din ve siyaset konularının konuşulması yasaktır” -ne konuşulacak peki? -Ve sözünü ettiğimiz bu günah salonlarından daha kasvet verici kitaplıkları! Kimi zaman yabancılara sunulan ve İspanyol Kraliyet Akademisi Sözlüğü'nün eksik olmadığı kitaplıklar; bir sözcüğün anlamı, şu ya da bu biçimde telaffuz edilmesi konusundaki tartışma ve iddialara son verir bu sözlük... ! Halbuki kahveler... .

Ama korkma sevgili Felipe: şimdi Don Sandalio'nun ölümü nedeniyle kendimi teselli etmek için kentteki bu kahvelerden birine sığınmayacağım, hayır. Ancak bir kez girmişimdir bu kahvelerden birine; o saatte tenhaydı ve serinlemek için bir şey içme ihtiyacı hissettiğimden girdim. Karşı karşıya konmuş, kocaman, parlak olmayan aynalar vardı bu kahvede ve bunlar arasında birçok görüntüm oluşuyordu, sisler içinde bir görüntüydü bu ve uzaklardaki hüzünlü düşler arasında kayboluyordum. Bu görüntülerimizle, kopyalarımızla nasıl bir münzeviler manastırı oluşturuyoruz! İçeri birinin girmesi ve bu muazzam röprodüksiyonlar ve yinelenmeler alanından geçmesi beni endişelendirmeye başlamıştı, hemen kaçtım oradan.

Şimdi sana, her zamanki gibi düşler içinde dolaştığım Madrid'de bir kahvede başıma gelenleri anlatacağım. Dört boğa güreşçisi yamağı girdi içeri ve boğalardan konuşmaya başladılar. Aranelarda gördüklerinden değil, gazetelerin boğa güreşi sayfalarında okuduklarından söz etmeleri eğlendiriyordu beni. Sonra bir adam geldi ve yanlarına oturdu, bir kahve söyledi, cebinden bir defter çıkardı ve not almaya başladı. Yamaklar pek hoş karşılamadılar onun bu tavrını, yerlerinde doğruldular, sohbetlerini kestiler, sonra içlerinden biri, yüksek sesle ve meydan okuyan bir tavırla konuşmaya başladı: “Ne düşünüyorum biliyor musunuz? Sanki patronun hesaplarını yapmak için defteriyle şuraya çöken bu adam kahvelere konuşmalarımızı dinlemeye ve kâğıda aktarmaya

gelenlerden biri... Büyük annesini yazsa daha iyi olur!” Ve dördü birden büyük bir küstahlıkla ve bu tür bir üslupla zavallı adama -belki de bir boğa güreşi yazarıydı- saldırmaya başladılar ve adam sonunda kahveyi terketmek zorunda kaldı. Ve boğa güreşi yazarı değil de oraya malzeme toplamaya gelen gerçekçi bir roman yazarı ya da bir halk öyküleri yazarı olsaydı alacağı dersi kesinlikle hak etmişti.

Hayır malzeme toplamak için kahveye gitmiyorum kesinlikle; olsa olsa uçuşarak uzaklaşan birkaç insan gölgesiyle sessizce ve mesafeli bir biçimde bir araya gelmek amacıyla bir aynalı salona giderim. Derneğe dönmem söz konusu değil; hayır söz konusu olamaz bu.

Diyeceksin ki dernek insan kendisini içinde gördüğüne göre aynı zamanda bir tür buğulu aynalar galerisi ama... Defalarca yorumladığımız, “Neysen o ol!” diyen Pindaros’u düşün ama -bununla bağlantılı olarak- insan “bir gölgenin düşüdür” de diyen Pindaros’u. Dolayısıyla dernek üyeleri gölgelerin düşleri değil, düşlerin gölgeleri onlar ve aynı şey değil bu. Ve Don Sandalio beni oraya çektiyse eğer bunun nedeni onun düşündüğünü ve de satrancı düşündüğünü hissetmiş olmamdır, oysa ötekiler... Ötekiler benim düşlerimin gölgeleri.

Hayır derneğe dönmem söz konusu olamaz; söz konusu olamaz. Bu kadar budalanın içinde deli olmamak için onlardan daha aptal olmak gerekir.

10 kasım

Bu günlerde git gide daha çok kaçır oldum insanlardan, içimde, derinliklerde bir yerlerde aptallıklarını duyma korkusu yatıyordu. Kumsaldan dağa ve dağdan kumsala, dalgaların yuvarlanmasından, yerlerde yuvarlanan yapraklara. Ve kimi zaman da dalgaların üstünde yuvarlanan yapraklara.

Ve düne kadar Felipe, şimdi sıkı dur, kim geldi otele benimle konuşmak için biliyor musun? Don Sandalio'nun damadından başkası değil tabii ki.

-Sizi görmek istememin nedeni -diye başladı- zavallı kayın pederimin hikâyesini anlatmak... .

-Devam etmenin bir anlamı yok -diye sözünü kestim-bir anlamı yok. Bir şey söylemenizi istemiyorum, Don Sandalio'yla ilgili olarak bana söyleyebileceğiniz hiçbir şey ilgilendirmiyor beni. Başkalarının hikâyeleri çok az ilgilendiriyor beni, onların yaşamlarına burnumu sokmak istemiyorum...

-Ama kayın pederim sizden sık sık söz ederdi...

-Benden mi? Kayın pederiniz mi? Ama kayınpederinizi beni çok az tanıyordu... Don Sandalio belki adımı bile bilmiyordu...

-Yanılıyorsunuz.

-Yanılıyorsam, yanılmayı tercih ediyorum ben de. Ve Don Sandalio'nun benden söz edebilmiş olması şaşırtıyor beni çünkü o hiç kimseden söz etmezdi ve hemen hemen hiçbir şeyden de söz etmezdi.

—Ev dışında öyle.

-Ama evde ne konuştuğu beni hiç ilgilendirmez.

-Ben sanmıştım ki efendim -dedi o zaman-, Don Sandalio'ya bir bağlılığınız, bir sevginiz var.

-Evet -diye sözünü kestim anında- ama benim Don Sandalio'm için geçerli bunlar, anlıyor musunuz benim Don Sandalio'm, benimle hiç konuşmadan satranç oynayan Don Sandalio ve sizinki değil, sizin kayınpederinizi değil. Hiç konuşmadan satranç oynayanlar beni ilgilendiriyor ama kayınpederler kesinlikle ilgilendirmiyor. Ve rica ediyorum, sizin Don Sandalio'nuzun hikâyesini anlatmaya çalışmayın bana çünkü ben benimkinin hikâyesini sizden iyi biliyorum.

-Ama hiç değilse -diye karşılık verdi- bir gencin sizden öğüt almak istemesinden rahatsız olmazsınız herhalde...

-Öğüt mü? Ben, öğüt? Hayır, kimseye verecek öğüdüm yok benim.

-Yani reddediyorsunuz.

-Bana anlatabilecekleriniz konusunda daha fazla bir şey öğrenmeyi kesinlikle reddediyorum. Benim bulduklarım yetiyor bana.

Damat, kayınpederine deli piskopos, ters yürüyen deli gibi laflar ettiğimde nasıl baktıysa, biraz öyle baktı; sonra omuz silkerek izin istedi ve odamdan çıktı. Ve ben Don Sandalio'nun, evinde, kızı ve damadının önünde satrancın filvari deli piskoposu üstüne konuşmalarımı anlatıp anlatmadığını düşündüm. Kim bilir...

Şimdi bu kentten ayrılmaya kararlıyım, bu sahil ve dağ köşesini terketmeye kararlıyım. Ama yapabilecek miyim? Özellikle Don Sandalio'nun anısına bağlı değil miyim? Hayır hayır, burdan ayrılmam imkânsız.

15 Kasım

Şimdi yolda üşüşmeye başlayan bazı karanlık düşleri hatırlamaya, canlandırmaya ve yeniden kurmaya başlıyorum: önümüzden ya da yanımızdan geçen, yitik ve sanki bir buğulu aynalar galerisinden geçen gölgeler. Bir keresinde gece eve dönerken yolda bir insan gölgesine rastladım ve bu gölge, o sırada uyuklayan bilincimin derinliklerinde yansıdı; tuhaf bir duygu uyandırdı bende ve yanımdan geçerken adeta tanınmamak için başını eğdi. Don Sandalio olmasın bu sakın, diye düşündüm... öteki Don Sandalio, tanımadığım, satranç oyuncusu olmayan, ölen çocuğun, damadın Don Sandalio'su, evde benden söz eden, hapishanede ölen Don Sandalio. Sürekli kaçmak istiyordu benden, tanınmamak için kaçıyordu.

Ama ona böyle rastlayınca ya da şimdi rastlamış olduğumu sanınca buğulu aynadaki bu insan gölgesi bugün aradan bu kadar zaman geçtikten sonra gizemli geliyor bana, uyanık mıydım uyuyor muydum? Ya da bende geçmiş olayların anıları gibi ortaya çıkan şeyler -sanıyorum sen de biliyorsun ve bir paradokstur bu, nasıl bir şeylerin umudu varsa, gelecek şeylerin de anıları vardır ve nostaljidir bu- benim yeni yaratmış olduğum düşünceler mi? Çünkü Felipe'm itiraf etmem gerekir ki her gün yeni hatıralar buluyorum, başıma gelenleri ve gördüklerimi uydurarak... Ve inan, bir kimsenin, başına gelenlerden, başına gelenleri sürekli uydurmakta olduğundan emin olabileceğine kesinlikle inanmıyorum, Ve Don Sandalio'nun ölümünden sonra başka bir Don Sandalio oluşturmakta olduğumdan korkuyorum. Ama korkacak mıydım? Korku? Niye?

Şimdi, zamana karşı, ulaşamayacağım bir yerde olan, hayal ettiğim, kafası önde -benimki ya da onunki- sokaktan geçerken gördüğüm bu gölge yaşam oyununun bize sinsice sunduğu problemlerden birine, belki de kendisini hapishaneye ve hapishanede ölüme sürükleyen probleme toslayan Don Sandalio'nun gölgesi olabilir mi?

20 Kasım

Hayır, yorulma boşuna Felipe, ısrar etmenin bir anlamı yok. Don Sandalio'nun aile ve mahrem yaşamı üstüne yeni araştırmalar yapmaya niyetim yok, damadını bulup kayınpederinin niçin ve nasıl hapse atıldığını ve niçin ve nasıl öldüğünü öğrenmeyeceğim. Hikâyesi ilgilendirmiyor beni, romanı yeterli. Bu konuda düş kurmak da yetti artık.

Hiç değilse Don Sandalio'nun kızıyla ilgili doğrulama -kız öldüğüne göre damadın durum – ve bu kızın nasıl evlendiği konusundaki isteklerine gelince bu konuda da bir şey bekleme benden. Senin geldiğini görüyorum Felipe, geldiğini görüyorum. Özledin onu, bütün mektuplarımda bir kadın figürü ve sen şimdi aradığın romanın, sana sunmamı istediğin romanın, o kadın ortaya çıkar çıkmaz olumlu bir yönde gelişmeye başlayacağını düşünüyorsun. O kadın! Yaşlı kadın masallarının “o kadın”ı! Evet, biliyorum: “Kadını bulun!” Ama ben ne Don Sandalio'nun kızını bulmayı düşünüyorum ne de onunla ilişkisi olmuş olabilecek başka bir kadını... Sanıyorum Don Sandalio için satrançtaki kraliçe dışında bir kadın olmadı; doğuluların vezir dediği bu kraliçe kale gibi beyaz kareden siyah kareye, siyah kareden beyaz kareye, doğru yönde gidebilir, ayrıca deli ve filvari bir piskopos gibi beyaz kareden beyaz kareye ya da siyah kareden siyah kareye, yana doğru gidebilir; satranç tahtasına egemen bir kraliçe bu ama onun o muhteşem soyluluğuna cinsiyet değiştiren sefil bir piyon ulaşabilir. Sanıyorum, bu onun düşüncelerinin biricik kraliçesiydi.

Başka birçok yazar gibi cinsellik takıntıları içinde olan bir yazar, kadının muammasız bir sfenks olduğunu söylüyordu. Mümkündür: ama romanın yani bizim yaşam oyunuzumun en derin problemi cinsellik meselesi değildir, mide sorunu da değildir. Romanımızın, senin romanının Felipe, benim romanımın, Don Sandalio'nun romanının en derin problemi bir kişilik problemidir, olmak ya da olmamak problemidir ve yemek ya da yememek, sevmek ya da sevmemek problemi değildir; bizim romanımız, her birimizin romanı satranççılardan, kâğıt oynayanlardan, sinekten, dernekten veya... meslekten, görevden, dinden ya da spordan, say sayabildiğin kadar... daha değerli mi değil mi... mesele bunu bilmektir ve bu romanı ben, ondan en iyi biçimde yararlanarak, onunla en iyi biçimde eğlenerek, kendini en iyi biçimde teselli ederek onu düşleyecek olana bırakıyorum. Muammasız sfenksler olabilir -işte dernek üyelerinin sevecekleri romanlar- ama sfenksiz muammalar da vardır. Satrançtaki kraliçenin göğsü, memeleri, çölün kumunda, güneşin altında oturan sfenks kadın yüzü yoktur ama bir muamması vardır. Don Sandalio'nun kızı kendi mahrem trajedisi içinde bir sfenks olabilmiştir ama sfenks olmasa da düşüncelerinin kraliçesine karşı bir muamma olduğunu sanmıyorum: düşüncelerinin kraliçesi çölde, kum üstünde oturmuyordu ama satranç tahtasını bir baştan bir başa katediyordu, düz ve yana doğru... Bundan daha romansı bir şey olabilir mi?

28 Kasım

İşte gene ısrar ediyorsun! Bu kez hiç değilse satranç ustası Don Sandalio'nun romanını yazmamı istiyorsun. Sen kendin yazsana çok istiyorsan. Bütün veriler elinde. Çünkü mektuplarımda sana aktarmamış olduğum hiçbir bilgi yok. Bu konuda bir eksiklik varsa bizim Galicia'lı Pepe'yi hatırlayarak kendin uydur onları. Ama sonuçta, sana anlattıklarımın daha romansı ne olabilir? Her şey var burada. Ve bunlar yetmiyorsa sana, gerekli bulduklarını sen eklersin. Satranç ustası romanımın tümü, satranç ustamın bütün romanı sana yazdığım mektupların içindedir. Ve benim için bu konuda bundan daha fazla bir şey yoktur.

Ve daha çok şey istiyorsan, başka şeyler istiyorsan? O zaman yaşadığın kentte, ücra bir yerde bir kahve bul -daha çok kenar mahallelerde- ama bu kahvede karşı karşıya konmuş, buğulu aynalar olsun, sen ortalık bir yere yerleş ve düş kurmaya başla. Ve kendi kendinle konuş. Ve sonunda mutlaka Don Sandalio'yu bulacaksın. Benimkini değil! Ne önemi olabilir bunun! Satranç ustası olmayan Don Sandalio. Bilardo oyuncusu, futbolcu ya da başka bir şey olabilir. Veya romancı. Ve sen böyle onu hayal ederken ve onunla konuşurken romancı olacaksın. Romancı ol o halde Felipe'm, böylece başkalarından roman istemezsin. Kesinlikle roman okunması gerektiğini söyleyen Blasco İbanez ne derse desin, bir romancı başkasının romanlarını okumaz.

Ve roman üretme mesleğini icra etmek korkunç bir şey olsa bile roman okuma mesleği bundan daha korkunçtur. Ve inan bana, Amerika'daki gibi, bir fabrikanın marka ürünlerini, seri halde üretilmiş makalaleleri tüketecek müşteriler olmasaydı fabrikalar da olmazdı.

Ve şimdi, artık sana yazmamak için ve satranç ustası Don Sandalio'nun muamma gölgesinin peşimi bırakmadığı bu köşeden kaçmak için yarın ayrılıyorum buradan ve senin bulunduğun yere geliyorum, böylece onun romanıyla ilgili bu konuşmayı canlı yaparız.

Yakında görüşmek üzere, dostun seni yazılı olarak selamlıyor.

SONDEYİŞ

Meçhul bir okuyucunun gönderdiği bu mektupları gözden geçirdim, tekrar tekrar okudum ve bunları okudukça ve inceledikçe kuşkularım artıyor; hiç değilse kısmen bir tür tahrif edilmiş özyaşamöyküsünün yerini almış bir kurgusalılık söz konusu burada. Yani Don Sandalio mektupların gerçek yazarı, kendisini daha iyi anlatabilmek için saklamış ve bu arada kendi gerçeklerini hem gizlemiş hem saptırmış. Tabii ki ölümünün hikâyesini ve damadının sözde Felipe ve kendisiyle mektuplaşmalarını anlatamamış ama bu romana özgü bir numaradır.

Meğer ki Don Sandalio, benim Don Sandalio'm, mektupçunun Don Sandalio'su benim sevgili Felipe'mden başkası olmasın! Yoksa bunların tümü mektupların muhatabı ve büyük olasılıkla benim meçhul okuyucum Felipe'nin romansı bir özyaşamöyküsü mü? Mektupların yazarı! Felipe! Satranç ustası Don Sandalio! Bir buğulu aynalar galerisinde bir yığın figür!

Ayrıca şu da bilinir ki her tarihsel ya da romanesk yaşamöyküsü -bu durumda ikisi de aynı şeydir- özyaşamöyküseldir, sözde başkasını anlatan her yazar aslında kendisini ve kendisinden, gerçek kendisinden çok farklı olduğunu sandığı kendisini anlatır. En büyük tarihçiler romancılardır, tarihlerinde, uydurdukları tarihlerinde kendilerini olabildiğince çok anlatanlar...

Öte yandan her özyaşamöyküsü kesinlikle romandan başka bir şey değildir. Aziz Augustinus'tan bu yana, İtiraflar romandır, Jean-Jacques Rousseau'nunkiler romandır, kendisi sadece Anıları'na bu adı vermekle olağanüstü sezgi gücüyle hakiki gerçeğin sadece şiirsel gerçek olduğunu, gerçek tarihin de sadece roman olduğunu söylese de Goethe'nin Şiir ve Gerçek'i romandır.

Her şair, her yaratıcı, her romancı- roman yazmak yaratmaktır- kahramanlar yaratırken kendisini yaratır ve eğer bunlar ölü doğarlarsa kendisi de ölü yaşıyor demektir. Her şair, Yüce Şair, Ebedi Şair Tanrı da dahil olmak üzere her yaratıcı diyorum... Tanrı evreni yaratırken, evreni sürekli yaratırken, şiirselleştirirken kendi kendini Şiirinde, Kutsal Roman'ında yaratmaktan başka bir şey yapmaz.

Bütün bunlar nedeniyle ve daha çok da söyleyemeyeceğim başka bir yığın şey nedeniyle satranç ustası Don Sandalio'nun yaşamöyküsünün anlatıldığı bu mektupların yazarının Don Sandalio'nun kendisi olduğunu düşünmemi hiç kimse engelleyemez, bizi şaşırtmak için kendi ölümünden ve kısa süre sonra olup bitenlerden söz etmiş olması değiştirmez bu gerçeği.

Her şeye rağmen materyalist okuyucu da olacaktır... maddi zamanı olmayan -maddi zaman!Ne anlamlı bir ifade!- bunların yaşam oyununun daha derin problemlerini araştırarak, benim bu mektupların verileriyle Don Sandalio'nun romanını yazmak zorunda olduğumu, onun yaşamının gizemli probleminin çözümünü yarattığımı ve onu bir roman, roman denen şey haline getirdiğimi düşünecek maddi zamanları yoktur. Ama ben, tinsel bir zaman içinde yaşayan ben, bir romanın romanını -biraz bir gölgenin gölgesi gibi bir şey- yazmayı düşündüm; hayır bir romancının romanı değil bu, bir romanın romanı ve ben bunu okuyucularım için yazmayı düşündüm, o okuyucular ki benim kendilerini oluşturduğum kadar onlar da beni oluşturmuşlardır... Ben başka bir şeyle ilgilenmedim, okuyucularım, benim okuyucularım da ilgilenmediler. Okuyucularım, benim okuyucularım gerçekçi denen romanların tutarlı dünyasını aramazlar -öyle değil mi okuyucularım?-;

okuyucularım, benim okuyucularım bilirler ki bir argüman bir roman için sadece bahanedir ve argümanı alınır, roman, bütünlüğü içinde, daha saf, daha ilginç, daha romansı olarak kalır. Ayrıca artık okuyucularımın, benim okuyucularımın -bana Felipe'nin mektuplarını tanıtan meçhul okuyucu gibi- kendilerine romanlar yazmam için bana argümanlar bulmalarına ihtiyacım yok: benim tercihim onlara romanlar yazmak ve onların da bu romanlara argümanlar koymalarıdır; onların da tercihlerinin bu olacağından kesinlikle eminim. Benim okuyucularım operaya ya da sinemaya -sesli ya da sessiz- giderken üstünde durmaları gereken şeyin ne olduğunu bilebilmek için önceden argüman satın alan okuyucular değildir.

Salamanca, Aralık 1930